

ANTONIMINIAI KOMPIUTERIŲ VIRUSŲ RŪŠIŲ PAVADINIMAI

MARKAS PAURA

*Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Vertimo studijų katedra
pauramark@yahoo.com*

Šiame straipsnyje aptariamos šešios kompiuterių virusų rūšis pavadinančių terminų poros, kurias būtų galima sieti antoniminiais santykiais. Jų antonimiškumui nustatyti taikomi bendrieji teoriniai teiginiai apie leksinių vienetų priešybę, arba priešpriešą. Specialiame internetiniame šaltinyje lietuvių kalba – *Anglų–lietuvių kalbų kompiuterijos žodynėlyje* (ALKKŽ) – pateikiama tik viena kompiuterių virusus pavadinančių terminų pora, kurią būtų galima laikyti grindžiama antoniminiu santykiu: *rezidentinis virusas* ir *nerезidentinis virusas*, bet surinkta medžiaga rodo, kad antoniminiais santykiais yra susiję dvylikos terminų sudedamieji elementai, todėl tokių porų galėtų būti bent šešios. Straipsnyje aptariami šių terminų priskyrimo antonimams principai ir jų atitikmenys lietuvių kalba. Visi terminai lietuvių kalba siūlomi laikantis terminų taisyklingumo ir darybos reikalavimų, jų tikslumas tikrinamas lyginant apibrėžtis lietuvių ir prancūzų kalbomis, pateikiami terminų atitikmenys anglų kalba.

ĮVADAS

Šiame straipsnyje toliau aptariama ankstesniame *Vertimo studijų* numeryje (žr. Paura 2009, 162–170) pradėta nagrinėti kompiuterių virusus nusakančių terminų lietuvių kalba problema. Nurodomame straipsnyje išanalizuota priešdėlinė kompiuterių virusų terminų daryba – t. y. tokių terminų kaip *polimorfinis virusas* ir pan. darybiniai ir sisteminiai ryšiai. Išnagrinėjus Lietuvos ir kitų šalių specialistų skelbiamus terminografinius kompiuterių virusų terminų šaltinius (žodynėlius, internetinius žodynus, žinių bankus), iš viso surinkti trisdešimt trys su kompiuterių viruso sąvoka tiesiogiai susiję terminai. Tarp jų rasta dvylika terminų, kuriuos tarpusavyje būtų galima sieti *priešybės*, arba *priešpriešos*¹, santykiais. Jie galėtų sudaryti tokias šešias antonimų poras: *rezidentinis virusas–nerезidentinis virusas*, *gerybinis virusas–piktybinis virusas*, *perrašantysis virusas–neperrašantysis virusas*, *žinomas virusas–nežinomas virusas*, *spartusis virusas–lėtasis virusas*, *failų pradžios virusas–failų pabaigos virusas*.

Iš visų dvylikos čia išvardytų terminų internetinėje *Anglų–lietuvių kalbų kompiuterijos žodynėlio* (toliau – ALKKŽ) versijoje pateikiami tik trys: *rezidentinis virusas*,

¹ Evalda Jakaitienė ir Stasys Keinys vartoja sąvoką *priešybė*, o Irena Ermanytė *priešprieša*.

nerезидентинис вирусас ir *герыбинис вирусас*, kurių du pirmieji sudaro antonimų porą. Visi kiti šios srities terminai, nors gana plačiai vartojami anglų ir prancūzų kalbomis, lietuvių kalba vartotojams dar nebuvo pristatyti. Vis dėlto, siekiant sukurti sisteminių kompiuterių virusologijos terminų aprašą, reikia išnagrinėti visus trisdešimt tris šiuo metu vartojamus šios srities terminus ir pasiūlyti galimus jų atitikmenis lietuvių kalba. Šiame straipsnyje aptariami minėti dvylika terminų, kurie sudaro vadinamąsias **antonimų poras**, ir nagrinėjamas naujų terminų kūrimo būdas, kai iki šiol oficialiuosiuose šaltiniuose neužfiksuoti terminai verčiami iš užsienio kalbų į lietuvių kalbą tikslingai kuriant jų antoniminį atitikmenį. Suprantama, vertimas – tai tik vienas iš būdų naujam terminui kalboje atsirasti, bet jis yra priimtinas, jeigu naujieji vertiniai pritampa prie egzistuojančios terminų sistemos, neprieštarauja bendriesiems terminų darybos principams ir atitinka bendruosius lietuvių kalbos reikalavimus.

ANTONIMAI IR ANTONIMINĖ TERMINŲ DARYBA

Antonimais paprastai laikomos žodžių poros, turinčios priešingas reikšmes, nusakančias priešingas sąvokas, žyminčias priešingas ypatybes (Ermanytė 2008, 11). Antonimijos reiškinį analizuoja ir aptaria lietuvių (Jakaitienė 1980; 2010; Ermanytė 1993; 1998), anglų (Cruse 1986; Lyons 1977; Palmer 1983), rusų (Apresjan 1995; Atrušina 1999; Fomina 1990 ir kt.) bei kitų šalių kalbininkai, remdamiesi daugiausia bendrinės kalbos žodynuose pateikiama leksine informacija. Paskutiniu metu antonimų ieškoma ir kituose šaltiniuose, pvz., tekstynuose (Jones 2002). Atlikdami tyrimą *tikslingai* išanalizavome šaltiniuose pateikiamą susistemintą medžiagą siekdami nustatyti priešingas leksinių vienetų reikšmes: mat patys savaime žodžiai nėra antonimai, o jų antoniminės reikšmės išaiškėja tik nagrinėjant paradigminius ir sintagminius reikšmių santykius (Apresjan 1995, 284–315).

Teorinėje literatūroje leksinių vienetų reikšmių priešybė skirstoma į: a) kontradikcinę (kai viena leksema rodo tam tikro sąvokos požymio buvimą, o kita – ne tik jo nebuvimą, bet ir visai priešingo požymio turėjimą, pvz.: *analizė–sintezė*, *vyras–moteris*, *kairė–dešinė*); b) kontrarinę (kai leksemomis pavadinamos ribinės tam tikros leksinės semantinės paradigmos sąvokos, pvz.: *pradžia–pabaiga*, *užuomazga–atomazga*, *gimti–mirti*); c) vektorinę (kai priešybės nariai pavadina priešingos krypties veiksmus ar vyksmus, pvz.: *uždaryti–atidaryti*, *užmegzti–atmegzti*); d) konversinę (kai leksemomis pavadinamos „vieningos loginės visumos“ dalys arba „dvi to paties proceso“ fazės, skirtingai atstovaujamos nusakomos situacijos dalyvių) (Jakaitienė 2010, 134). Kai kurie autoriai (pvz., Irena Ermanytė, Evalda Jakaitienė, Stevenas Jonesas, Johnas Ibrahimas Saedas) visus šiuos priešybės atvejus įtraukia į bendrą antonimijos sąvoką, t. y. supranta antonimiją plačiai. Kiti autoriai, pvz., Johnas Lyonsas, Frankas Robertas Palmeris, Alanas Davidas Cruse'as antonimus supranta labai siaurai ir jais vadina tik laipsniuojamųjų būdvardžių poras, tokias kaip *didelis–mažas*, *brangus–pigus* ir pan.; dar kiti, pvz., Jurijus Derenikovičius Apresjan, antonimais nelaiko

konversyvų. Šiame straipsnyje antonimai suprantami plačiaja prasme – kaip visi leksiniai vienetai, susiję priešybės santykiu.

Svarbu tai, kad antoniminį ryšį galima įžiūrėti tik tarp žodžių, kurie pavadina logiškai suderinamas sąvokas ir todėl būtinai turi bent vieną bendrą turinio požymį (Jakaitienė 2010, 132). Analizuojamu atveju bendras turinio požymis – tai visų terminų apibrėžtyse esantis bendrasis požymis, t. y. *kompiuterių viruso* sąvoka, o skiriamieji požymiai – virusų rūšys, kurias nusako termino *virusas* pažyminiai (būdvardžiai, dalyviai, daiktavardžio kilmininkas), semantiniu požiūriu atitinkamai susiaurinantys *viruso* sąvoką. Šių terminų sudėtyje yra bendrasis narys – *virusas*, tačiau nusakyti jų rūšines ypatybes galima tik nagrinėjant kitą sudėtinį termino narį, kuris išreiškia jų skiriamuosius požymius – t. y. viruso rūšį pavadinančiuosius *būdvardžius*. Būdvardžiai apskritai laikomi didžiausia leksikos vienetais, galinčių sudaryti antonimų poras, kategorija (Jakaitienė 2010, 135), nes jie dažniausiai išreiškia kito, greta einančio leksikos vieneto požymį. Sudėtinų terminų antonimiškumas grindžiamas būtent tokių pažyminių antonimiškumu (semantiniu priešingumu). Todėl norint nustatyti sudėtinų terminų, pavadinančių virusų rūšis, semantines ypatybes ir jų antoniminius ryšius, tikslinga nagrinėti jų pažyminių antonimiškumą, kuris matyti nagrinėjant surinktą terminografinę medžiagą, t. y. terminų apibrėžtis, pateikiamas įvairių kalbų žodynuose ir žinynuose. Tokia analizė leidžia nustatyti, ar šias poras sudarančių narių reikšmė yra priešinga, taigi – ar jie yra *antonimai*.

TERMINOGRAFINĖ INFORMACIJA

Kaip minėjome, nagrinėjamų terminų terminografinė medžiaga surinkta iš įvairių šaltinių anglų, lietuvių ir prancūzų kalbomis. Toliau trumpai aptarsime kiekvieną porą atskirai, mat vien tik terminografinių apibrėžčių analizė jau leidžia išryškinti daug šių terminų semantikos aspektų.

Pirma pora: *rezidentinis* ir *nerезidentinis* virusai. Terminas *rezidentinis virusas* minėtame žodynyje (ALKKŽ) apibrėžiamas taip: „kompiuterių virusas, išliekantis kompiuterio operatyviojoje atmintyje net tada, kai darbas su jį paleidusia programa baigtas. Pavojingas tuo, kad pasileidžia iš atminties ir reguliariai užkrečia kitus failus; gali užimti daug vietos operatyviojoje atmintyje (angl. *resident virus*)“. Terminas *nerезidentinis virusas* ten pat nusakomas šitaip: „kompiuterių virusas, išliekantis kompiuterio operatyviojoje atmintyje tol, kol veikia jį paleidusi programa (angl. *non resident virus*)“.

Kvebeko prancūzų kalbos tarnybos (*Office québécois de la langue française*; toliau – OQLF) žinių banke *rezidentinis virusas* (pranc. *virus résident en mémoire*, sin. *virus résident*, *virus résident mémoire*, *virus à action indirecte*; angl. *memory resident virus*, sin. *terminate-and-stay virus*, *resident virus*, *memory resident infector*) apibrėžiamas

šitaip: „*Virus informatique qui installe à demeure une copie de lui-même dans la mémoire vive de l'ordinateur, infectant ainsi systématiquement tous les programmes exécutés (non encore infectés) ainsi que les fichiers nouvellement créés*“ („Kompiuterių virusas, kuris į operatyviają kompiuterio atmintį įdiegia savo nuolatinę kopiją, šitaip sistemingai užkrėsdamas visas vykdomas (dar neužkrėstas) programas ir visus sukurtus naujus failus“). Pastaboje nurodoma tokia papildoma informacija: „*Le virus réside en mémoire demeure constamment actif même si les objets infectés sont fermés ou supprimés, et il ne peut être anéanti qu'à la suite d'un réamorçage complet de l'appareil. Ce virus peut donc causer d'importants dommages et, de surcroît, rester à l'abri de certains programmes antivirus. Tous les virus du secteur de démarrage ainsi que la plupart des virus programmes sont des virus résidents en mémoire*“ („Nuolatinis virusas lieka aktyvus, net jeigu užkrėsti objektai yra užverti arba panaikinti, o sunaikinti jį galima tik iš naujo įkėlus į operacinę sistemą. Toks virusas gali padaryti daug žalos ir jo gali nepastebėti kai kurios antivirusinės programos. Visi paleidimo sektoriaus virusai ir dauguma programų virusų yra rezidentiniai“²).

Terminas *nerezidentinis virusas* (pranc. *virus non résident en mémoire*, sin. *virus non résident, virus non résident mémoire, virus à action directe*; angl. *non-memory resident virus*, sin. *direct action infector, non-resident virus*) tame pačiame šaltinyje apibrėžiamas šitaip: „*Virus informatique non installé dans la mémoire vive de l'ordinateur, comme c'est le cas pour le virus résident en mémoire, mais qui se greffe directement à certains fichiers (COM, EXE ou SYS), lesquels, une fois lancés, permettent au virus d'infecter un ou plusieurs fichiers qui servent à leur tour de vecteurs de propagation*“ („Kompiuterių virusas, ne išliekantis operatyviojoje atmintyje, priešingai nei rezidentinis virusas, o įsikeliantis tiesiai į kai kuriuos failus (su priedvardžiais COM, EXE arba SYS), kurie, paleisti, suteikia galimybę virusui užkrėsti vieną ar kelis failus, tampančius naujais viruso nešiotojais“). Pastaboje dar teigiama, kad: „*Le virus non résident en mémoire cesse toute activité lorsque les fichiers infectés sont fermés et est totalement anéanti lorsque ces mêmes fichiers sont supprimés. Le taux d'infection par ce type de virus est aussi élevé que celui du virus résident. La méthode d'infection du virus est hautement imprévisible*“ („Nerezidentinis virusas nustoja veikęs užvėrus užkrėstus failus ir visiškai sunaikinamas šiuos failus pašalinus. Tokio tipo viruso gebėjimas užkrėsti yra toks pats intensyvus kaip ir nuolatinio viruso. Kokiu būdu toks virusas gali užkrėsti, nuspėti yra ypač sunku“).

2 Šiuo atveju terminai *rezidentinis* ir *nerezidentinis* vartojami taip, kaip jie pateikti ALKKŽ. Toliau straipsnyje siūlomi kiti galimi jų lietuviški atitikmenys.

Pirmos terminų poros pažyminius ir juos jungiantį bendrą požymį trumpai galima pavaizduoti šitaip:

rezidentinis	≠	nerezidentinis	→	laikiškumas (kiek laiko virusas būna sistemoje)
„įdiegia savo <u>nuolatine</u> kopiją“	≠	„ <u>nustoja veikęs</u> užvėrus“		
„ <u>installe à demeure</u> une copie de lui-même“	≠	„ <u>cesse toute activité</u> lorsque les fichiers infectés sont fermés“		

Antra pora: **gerybinis** ir **piktybinis** virusai. Pirmasis šios poros narys *gerybinis virusas* yra pateikiamas ALKKŽ, o jo apibrėžtis yra tokia: „Programa, kuri dauginasi ir plinta taip pat kaip ir kompiuterių virusas, bet nedaro žalos (angl. *benign virus*)“. Apibrėžtį prancūzų kalba randame OQLF žinių banke. Jame *gerybinis virusas* (pranc. *virus inoffensif*, sin. *virus non destructeur, virus bénin*; angl. *benign virus*, sin. *innocuous virus, non destructive virus*) apibrėžiamas šitaip: „*Virus conçu pour ne rien endommager dans un système informatique et qui manifeste sa présence par de légers inconvénients*“ („Virusas, kuris nedaro jokios žalos kompiuterių sistemai, ir yra pastebimas, kai yra patiriami nedideli nepatogumai dirbant“). Pastaboje pateikiamas pavyzdys, rodantis, kaip šis virusas gali reikštis: „*Par exemple, un virus inoffensif peut rester caché jusqu'à une date précise et ne rien faire d'autre qu'occasionner l'affichage d'un message à l'écran*“ („Pavyzdžiui, gerybinis virusas gali likti pasislėpęs iki tam tikros dienos ir tik kartkartėmis ekrane parodyti kokį nors pranešimą“).

Antrasis poros narys *piktybinis virusas*, kaip ir visi kiti virusų pavadinimai, pateikiamas tik minėtame OQLF banke. Terminas *piktybinis virusas* (pranc. *virus destructeur*, sin. *virus malveillant, virus malin, virus hostile*; angl. *malicious virus*, sin. *malignant virus, critical virus, destructive virus, fierce virus*) apibrėžiamas šitaip: „*Virus qui exécute des opérations qui peuvent être extrêmement dangereuses pour un système informatique, et ce, en échappant aux mesures de sécurité d'un réseau ou d'un antivirus*“ („Virusas, atliekantis veiksmus, kurie gali būti ypač pavojingi kompiuterių sistemai, ir veikiantis nepaisant tinklo saugumo užtikrinimo priemonių ar antivirusinės programos“).

Šiuo atveju terminų poros pažyminiai turi kitą bendrą požymį:

gerybinis	≠	piktybinis	→	kenksmingumas (žalos dydis)
„nedaro jokios žalos kompiuterių sistemai“	≠	„atliekantis veiksmus, kurie gali būti ypač pavojingi kompiuterių sistemai“		
„ <u>conçu pour ne rien endommager</u> dans un système informatique“	≠	„ <u>exécute des opérations</u> dans un système informatique qui peuvent être extrêmement dangereuses pour un système informatique“		

Trečia pora: **perrašantysis** ir **neperrašantysis** virusai. Termino *perrašantysis virusas* (pranc. *virus par recouvrement*, sin. *virus recouvrant*, *contaminant de recouvrement*, *contaminant recouvrant*; angl. *overwriting virus*, sin. *overwriting infector*, *overlay infector*) apibrėžtis yra tokia: „*Virus informatique qui écrase et détruit partiellement une partie du code d'un programme dans lequel il est installé afin de ne pas augmenter sa taille et donc être plus difficilement détectable*“ („Kompiuterių virusas, kuris perrašo dalį programos, į kurią įsikelia, kodo tam, kad [virusui įsikėlus] programa nepadidėtų ir kad dėl to jis būtų sunkiau aptinkamas“). Pastaba: „*Dans les faits, le virus par recouvrement est assez rapidement détecté, car le programme qu'il infecte ne pourra plus s'exécuter tout à fait naturellement, puisqu'il est altéré*“ („Paprastai perrašantysis virusas aptinkamas gana greitai, nes jo užkrėsta programa nustoja normaliai veikusi“).

Terminas *neperrašantysis virusas* (pranc. *virus par ajout*, sin. *contaminant non recouvrant*, *virus non recouvrant*; angl. *non-overwriting virus*, sin. *non-overwriting infector*) apibrėžiamas šitaip: „*Virus informatique qui modifie sans le détruire un programme à l'intérieur duquel il s'est installé*“ („Kompiuterių virusas, kuris pakeičia programą, į kurią įsikelia, bet jos nesugadina“). Pastaba: „*Puisqu'il augmente la taille d'un programme de la sienne propre, le virus par ajout est détecté facilement. Il existe deux types de virus par ajout: le virus par ajout initial et le virus par ajout final. Le premier insère son code au début du programme hôte, tandis que le second l'insère à la fin*“ („Neperrašantįjį virusą aptikti lengva, nes jis padidina puolamąją programą pats prie jos prisijungdamas. Egzistuoja du neperrašančiųjų virusų tipai: failo pradžios ir failo pabaigos virusai. Pirmasis savo kodą įterpia užkrečiamos programos pradžioje, antrasis – pabaigoje“).

Trečios terminų poros pažyminių antoniminį ryšį galima pavaizduoti šitaip:

perrašantysis	≠	neperrašantysis	→	veikimo būdas (perrašo kodą arba neperrašo kodo)
„ <u>dali</u> programos, į kurią įsikelia, <u>kodo perrašo</u> “	≠	„pakeičia programą, į kurią įsikelia, bet jos <u>nesugadina</u> “		
„ <u>écrase et détruit partiellement une partie du code d'un programme dans lequel il est installé</u> “	≠	„ <u>modifie sans le détruire un programme</u> “		

Ketvirta pora: **žinomas** ir **nežinomas** virusai. Terminas *žinomas virusas* (pranc. *virus connu*, sin. *virus informatique connu*, *virus existant*, *virus recensé*; angl. *known virus*, sin. *known computer virus*, *existing virus*, *reported computer virus*, *seen virus*) apibrėžiamas taip: „*Virus dont la signature figure dans une liste de virus et qui peut être facilement identifié et éliminé par un logiciel antivirus*“ („Virusas, kurio atpažinimo kodas yra įtrauktas į virusų sąrašą ir kurį antivirusinė programinė įranga gali lengvai atpažinti ir pašalinti“).

Termino *nežinomas virusas* (pranc. *virus inconnu*, sin. *virus informatique inconnu*; angl. *unknown virus*, sin. *unknown computer virus*) apibrėžtis yra tokia: „*Virus dont la signature n'a pas été répertoriée dans une liste de virus*“ („Virusas, kurio atpažinimo kodas neįtrauktas į virusų sąrašą“). Pastaba: „*Une recherche basée sur la signature de virus ne permet pas de détecter la présence d'un virus inconnu. Par contre, une méthode qui analyse le code afin d'y déceler la présence d'intrusions suspectes dans un système informatique est efficace dans le traitement de ces virus*“ („Nežinomo viruso negalima aptikti vykdant paiešką pagal viruso atpažinimo kodą. Tačiau bet kuris iš būdų, pagal kurį siekiant išsiaiškinti įtartinus įsibrovimus į kompiuterių sistemą yra analizuojamas kodas, yra veiksminga kovos su tokiais virusais priemonė“). Nežinomas virusas yra paprastai naujas ir nėra įtrauktas į virusų aprašų bazes, specialiuose leidiniuose apie jį nepateikiama jokios informacijos.

Ketvirtos poros terminų rūšį nusakantys pažyminiai ir juos jungiantis požymis yra tokie:

žinomas	≠	nežinomas	→	naujumas (informacijos apie virusą turėjimas)
„atpažinimo kodas yra <u>įtrauktas</u> į virusų sąrašą“	≠	„atpažinimo kodas <u>neįtrauktas</u> į virusų sąrašą“		
„signature <u>figure</u> dans une liste de virus“	≠	„signature <u>n'a pas été répertoriée</u> dans une liste de virus“		

Penkta pora: ***spartusis*** ir ***lėtasis*** virusai. Terminas *spartusis virusas* (pranc. *virus rapide*, sin. *infecteur rapide*; angl. *fast infector*) apibrėžiamas šitaip: „*Virus qui, quand il est actif en mémoire, infecte, en plus des programmes exécutés, tous les programmes simplement ouverts*“ („Virusas, kuris būdamas atmintyje, be jau vykdomų programų, užkrečia visas atvertas programas“). Pastaba: „*En présence d'un virus rapide, le seul fait de lancer un antivirus qui recherche les signatures de virus peut contaminer tous les programmes*“ („Spartusis virusas gali užkrėsti visas programas vien paleidus viruso atpažinimo kodų ieškančią antivirusinę programą“).

Termino *lėtasis virusas* (pranc. *virus lent*, sin. *infecteur lent*; angl. *slow infector*) apibrėžtis yra tokia: „*Virus qui n'infecte les fichiers que lorsqu'ils sont modifiés ou créés*“ („Virusas, kuris užkrečia failus tik tuo metu, kai jie yra kuriami ar keičiami“). Pastaba: „*Le but du virus lent est de faire croire aux gens qui utilisent un contrôleur d'intégrité qu'ils ne sont pas en présence d'un virus, mais que les modifications signalées sont dues seulement à des causes légitimes*“ („Lėtojo viruso tikslas – priversti vientisumo tinkrintuvės³ naudotojus patikėti, kad pokyčiai, apie kuriuos pranešama, atsiranda dėl teisėtų priežasčių, o ne dėl viruso kaltės“).

³ Straipsnio autoriaus siūlomas lietuviškas anglų kalbos termino *integrity checker* (sin. *modification detector*, *checksummer*, *change detection software*, *integrity analyser*; pranc. *vérificateur de somme de contrôle*, sin. *vérificateur d'intégrité*, *détecteur de modification*, *contrôleur d'intégrité*) (OQLF) atitikmuo.

Šios terminų poros pažyminiai ir lyginimo pagrindas yra šie:

spartusis	≠	lėtasis	→	tempas (programų užkrėtimo sparta)
„ <u>užkrečia</u> visas <u>atvertas programas</u> “	≠	„ <u>užkrečia</u> failus <u>tik tuo metu, kai jie yra kuriami ar keičiami</u> “		
„ <u>infecte</u> , en plus des programmes exécutés, tous les <u>programmes simplement ouverts</u> “	≠	„ <u>n'infecte</u> les fichiers <u>que lorsqu'ils sont modifiés ou créés</u> “		

Šešta pora: **failų pradžios** ir **failų pabaigos** virusai. Terminas *failų pradžios virusas* (pranc. *virus par ajout initial*, sin. *virus initial*; angl. *prepending virus*) apibrėžiamas šitaip: „*Virus par ajout qui insère son code viral au début du programme hôte de façon que ce dernier soit décalé et que le virus soit lancé avant que le soit le programme*“ („Neperrašantysis virusas, kuris savo kodą užkrečiamos programos pradžioje įterpia taip, kad šioji pastumiamą ir virusas paleidžiamas anksčiau už ją“).

Termino *failų pabaigos virusas* (pranc. *virus par ajout final*, sin. *virus final*, *virus par antrelacement*; angl. *appending virus*) apibrėžtis yra tokia: „*Virus par ajout qui insère son code viral à la fin du programme hôte et qui modifie les instructions d'un saut (rupture de séquence placée au début du programme) de façon qu'à l'appel du programme, le saut appelle et lance d'abord le virus avant de lancer le programme. Le virus Hamster est un exemple de virus par ajout final*“ („Neperrašantysis virusas, įterpiantis savo kodą užkrečiamos programos pabaigoje, o pereigos (programos pradžioje esančios sekos nutraukimo) komandas pakeičiantis taip, kad kreipiantis į programą pirma kreipiamasi į virusą, o tik paskui paleidžiama programa“).

Šios išskirtinės terminų poros virusų rūši nusakantys nariai ir jų bendrasis požymis gali būti nusakomas šitaip:

failų pradžios	≠	failų pabaigos	→	vieta (viruso padėtis užkrėstoje programoje)
įterpia savo kodą užkrečiamos programos <u>pradžioje</u>	≠	įterpia savo kodą užkrečiamos programos <u>pabaigoje</u>		
„insère son code viral <u>au début</u> du programme hôte“	≠	„insère son code viral <u>à la fin</u> du programme hôte“		

Kaip minėjome, patys *failų pradžios* ir *failų pabaigos* virusai – tai dvi *neperrašančiojo viruso* rūšys, be to, yra įvairių failų pradžios (pvz., *Halloween*) ir failų pabaigos (pvz., *Hamster*) virusų, kurių pavadinimai yra susiję hiponiminiais santykiais. Jų priskaičiuojama šimtai, bet tik jų hiperonimai – *failų pradžios virusas* ir *failų pabaigos virusas* – laikytini antonimais.

REIKŠMĖS PRIEŠYBĖ

Apžvelgę terminografinę medžiagą, galime grįžti prie aptartų kompiuterių virusų skiriamuosius požymius išreiškiančių būdvardžių ir išsiaiškinti, kokio pobūdžio antoniminis santykis juos sieja.

Iš dvylikos terminų sudėtyje esančių būdvardžių *Antonimų žodyne* (Ermanyte 2003) randamos antonimų poros *gerybinis* (kuris negresia gyvybei, neplėtrus) ir *piktybinis* (kuris pavojingas gyvybei, plėtrus), *spartėti* (darytis sparčiam, spartesniam) ir *lėtėti* (eiti lėtin, darytis lėtesniam), *spartinti* (daryti spartu, spartesni) ir *lėtinti* (daryti lėta, lėtesni), *žinomas* (kurį visi žino, pažįsta) ir *nežinomas* (kurio niekas nežino, nepažįsta). Žodyne nėra antonimų poros *spartusis* ir *lėtasis*, tačiau antonimų poros *spartėti* ir *lėtėti*, *spartinti* ir *lėtinti* leidžia numanyti tokios poros egzistavimą. Analogiškai, poros *žinomas* ir *nežinomas* antonimiškumas leidžia daryti prielaidą, kad poros *rezidentinis* ir *nerезidentinis*, *perrašantysis* ir *neperrašantysis* taip pat yra galimos.

Antonimų žodyne teikiamų antonimų porų reikšmių aiškinimas rodo, kad porų nariai priklauso bendrinei kalbai. Pateiktos tų pačių porų narių apibrėžtys ir pastabos užsienio kalbomis bei jų vertimas atskleidžia analizuojamų leksinių vienetų porų reikšmę specializuotoje dalykinėje srityje ir leidžia paaiškinti jų narius siejantį bendrą požymį, randamą terminų apibrėžtyse.

Aptartus skiriamuosius požymius galima apibendrinti suvestinėje lentelėje:

Antonimų pora	Bendras požymis
<i>rezidentinis–nerезidentinis</i>	laikiškumas (kiek laiko virusas būna sistemoje)
<i>gerybinis–piktybinis</i>	kenksmingumas (žalos dydis)
<i>perrašantysis–neperrašantysis</i>	veikimo būdas (perrašo kodą arba neperrašo kodo)
<i>žinomas–nežinomas</i>	naujumas (informacijos apie virusą turėjimas)
<i>spartusis–lėtasis</i>	tempas (programų užkrėtimo sparta)
<i>failų pradžios–failų pabaigos</i>	vieta (viruso padėtis užkrėstoje programoje)

Palyginę *Antonimų žodyne* pateiktų antonimų porų narių reikšmes, kurias turi šie nariai ir jų pagrindu sukurtos siūlomos kompiuterių virusologijos srityje vartojamų antonimų poros, galime daryti išvadą, kad kompiuterių virusų reikšmių priešybė atskleidžiama vienu, tiesiogiai ar netiesiogiai apibrėžtyse ar pastabose bei komentaruose išreikštu požymiu.

Išanalizavus visas šiame straipsnyje pateikiamas antonimų poras ir prisimenant reikšmių priešybės skirstymą į a) kontradikcinę, b) kontrarinę, c) vektorinę ir d) konversinę, galima nustatyti, koks priešybės santykis sieja antoniminius kompiuterių viru-

sų terminus. Nagrinėjami kompiuterių virusų terminai nepatenka nei į vektorinės, nei į konversinės, nei į kontradikcinės reikšmių priešybės kategoriją.

1. Į **kontradikcinę** kategoriją išnagrinėtų kompiuterių virusų terminų rūši pavadinantys būdvardžiai nepatenka, nes vienas iš poros narių atsirado nepriklausomai nuo kito ir tik vėliau antrasis narys (atsiradus tokio tipo virusui) buvo antoniminiu santykiu susietas su pirmuoju.
2. Į **vektorinę** kategoriją jie nepatenka, nes terminai nėra veiksmožodžiai, pavadinantys priešingos krypties veiksmus ar vyksmus (plg. Jakaitienė 2010, 134).
3. Į **konversinę** kategoriją jie taip pat nepatenka, nes, kaip ir pirmosios kategorijos atveju, gali egzistuoti savarankiškai, be loginės būtinybės turėti abu antonimų poros narius.

Taigi termino skiriamuosius požymius išreiškiantys nagrinėjami būdvardžiai yra susiję **kontrarinės** priešybės santykiu, nors ir neturi viduriniųjų narių. Papildomų narių logiškai galėtų turėti pora *spartusis–lėtasis*, pvz., *apyspartis*, *apylėtis*, tačiau dalykinėje leksikoje jie nevartojami.

Apibendrinant galima teigti, kad terminologizuotieji bendrinės kalbos leksiniai vienetai ir jų pagrindu sukurti naujieji terminai dalykinėje leksikoje yra savarankiški, bet paklūsta bendriesiems jų siejimo kokiais nors, šiuo atveju, antoniminiais, ryšiais principams.

KOKYBINIS ĮVERTINIMAS

Turėdami visų nagrinėjamų antoniminių terminų porų apibrėžtis lietuvių ir prancūzų kalbomis bei jų atitikmenis anglų kalba galime atlikti terminų taisyklingumo analizę. Pradėkime nuo kompiuterių virusų terminų rūši nusakančių pirmosios poros narių *rezidentinis* ir *nerезidentinis* virusas. Abu šie būdvardžiai yra tarptautiniai skoliniai (Gaivenis 2002, 58). Anglų kalbos žodyne *The New Shorter Oxford English Dictionary* (toliau – TNSOED) pirmoji asmenį nusakančio būdvardžio *resident* reikšmė yra tokia: „*residing, dwelling, or having an abode⁴ in a place*“ („kur nors nuolatos esantis, gyvenantis ar turintis būstą“) (TNSOED, 2561). Atkreiptinas dėmesys įrieveiksmių *nuolatos*, reiškiantį trukmę, laikiškumą. Ši reikšmė tame pačiame žodyne tampa dar aiškesnė veiksmožodžio *reside* straipsnyje, kuriame veiksmožodis apibrėžiamas šitaip: „*dwell permanently or for a considerable time, have one's regular home in or at a particular place*“ („nuolatos arba gana ilgai kur nors gyventi ar turėti nuolatinę gyvenamąją vietą“) (TNSOED, 2560). Prancūzų kalbos žodžio *résident* ilgos trukmės reikšminis aspektas minimas Nacionalinio tekstų ir žodynų išteklių centro (pranc. *Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales*, toliau – CNRTL) internetinėje svetainėje skelbiamame

⁴ *Didžiajame anglų–lietuvių kalbų žodyne junginys oflwith no fixed abode* verčiamas junginiu *neturintis nuolatinės gyvenamosios vietos* (Piesarskas, 18).

straipsnyje, kuriame apie asmenis prancūzų kalba sakoma: „*résident est une personne qui réside habituellement dans un lieu, en particulier une résidence*“ („rezidentas yra asmuo, nuolatos gyvenantis tam tikroje vietoje, paprastai nuolatinėje gyvenamojoje vietoje“).

Minėtame anglų kalbos žodyne būdvardžio *resident* kompiuterinė reikšmė apibrėžiama šitaip: „*of a program, file, etc.: occupying a permanent place in memory*“ („apie programą, failą ir kt.: nuolatos esantis atmintyje“) (TNSOED, 2561). CNRTL siūlo tokią žodžio *résident* apibrėžtį informatikoje: „*élément du logiciel chargé en permanence en mémoire centrale de l'ordinateur pour servir le programme d'application*“ („programinės įrangos dalis, nuolatos esanti centrinėje kompiuterio atmintyje, skirta užtikrinti taikomosios programos veikimą“).

Tarptautinių žodžių žodyne nurodomos tokios žodžio *rezidencija* reikšmės: „1. valstybės, vyriausybės vadovo arba kito aukšto pareigūno būstinė; 2. dipl. atstovybės vadovo, valst. atstovo prie tarpt. organizacijos būstinė, turinti neliečiamumo imunitetą; 3. tokio asmens nuolatinė gyvenamoji vieta“ (TŽŽ 2001, 645). Ketvirtoji žodžio *rezidentas*⁵ reikšmė yra „kompiuterio programa, nuolat laikoma operatyv. atminties įrenginyje“, o veiksmožodis *reziduoti* reiškia „turėti toje vietoje būstinę, rezidenciją; nuolat joje būti“ (*ibid.*)

Atsakymas į klausimą, ar skolinius *rezidentinis* ir *nerезidentinis* galima pakeisti lietuviškais atitikmenimis, randamas Lietuvos Respublikos įstatymuose. Nuolatinumo kaip *trukmės, laikiskumo* reikšmė teikiama Lietuvos Respublikos pilietybės įstatyme (angl. *Republic of Lithuania Law on Citizenship*; toliau – RoLLoC) (aktuali redakcija), kuriame rašoma, kad Lietuvos Respublikos piliečiai yra „asmens, 1919 m. sausio 9 d.–1940 m. birželio 15 d. nuolat gyvenę dabartinėje Lietuvos Respublikos teritorijoje, taip pat jų vaikai, vaikaičiai ir provaikaičiai, jeigu jie 1989 m. lapkričio 3 d. priimto Pilietybės įstatymo įsigaliojimo dieną nuolat gyveno ir šiuo metu gyvena Lietuvos Respublikos teritorijoje, ir nėra kitos valstybės piliečiai“ (1 straipsnio 1 punkto 2 papunktis) (angl. „*persons who permanently resided in the present-day territory of the Republic of Lithuania in the period from 9 January 1919 to 15 June 1940, as well as their children, grandchildren and great-grandchildren, provided that on the day of coming into force of the Law on Citizenship of 3 November 1989 they were permanently residing and are still residing in the territory of the Republic of Lithuania and are not citizens of any other state*“ (RoLLoC)), „asmenų be pilietybės, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, vaikas, gimęs Lietuvos Respublikos teritorijoje, įgyja Lietuvos Respublikos pilietybę“ (10 straipsnis. Apie asmenų be pilietybės vaikų Lietuvos Respublikos pilietybės įgijimą) (angl. „*a child born in the territory of the Republic of Lithuania, whose parents are stateless persons habitually resident in Lithuania, shall acquire citizenship of the Republic of Lithuania*“ (RoLLoC)), Lietuvos Respublikos pilietybė gali būti suteikiama asmeniui, jeigu „prašymo pateikimo

⁵ Kompiuterių programos nevertėtų vadinti *rezidentu*, bet šiuo atveju mums svarbi šio žodžio reikšmė informatikoje – *nuolatos laikoma, nuolatos esanti* programa.

metu jis turi dokumentą, patvirtinantį teisę nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje“ (12 straipsnis 1 punktą 2 papunktis) (angl. „*at the time of submission of the application is habitually resident in the territory of the Republic of Lithuania*“ (RoLLoC)).

Terminologai sutaria, kad turėdami du terminus, iš kurių vienas yra tarptautinis, o kitas sudarytas naudojant gimtosios kalbos išteklius, pirmenybę turėtume teikti pastarajam. Pateikti pavyzdžiai leidžia daryti išvadą, kad virusų pavadinimuose būdvardžius *rezidentinis* ir *nerezidentinis* galima pakeisti jų lietuviškais atitikmenimis *nuolatinis* ir *nenuolatinis*.

Antrosios poros *gerybinis* ir *piktybinis virusas* antrasis narys siūlomas dėl jo analogo medicinos leksikoje (plg. *piktybinis auglys–gerybinis auglys*), pvz., žr. *Anglų–lietuvių kalbų medicinos terminų žodyną*.

Likusių aptariamų terminų nusakomieji būdvardžiai lietuvių kalba siūlomi remiantis egzistuojančiais specializuotaisiais ir bendraisiais terminografiniais ir leksikografiniais šaltiniais.

DARYBOS BŪDAI

Pagal antonimų porų skirstymą į *šakninius* ir *darybinius* (Ermanytė 2008, 34; Jakaitienė 2010, 136), iš aptariamų būdvardžių pirmiesiems priskirtinos poros *gerybinis–piktybinis* ir *spartusis–lėtasis*, nes iš jų galima išvesti daiktavardžius *gerumas–piktumas*, *spartumas–lėtumas* irrieveksmiais *gerai–piktai*, *sparčiai–lėtai*, t. y. jau pačios šių žodžių šaknys yra susijusios priešybės santykiu. Antriesiems priskirtinos poros *rezidentinis–nerezidentinis*, *žinomas–nežinomas*, *perrašantysis–neperrašantysis*, nes joms priešingas reikšmės suteikia priešpriešos priešdėlis *ne-*, kurio vartojimą aptariamam atveju lemia „pagrindinio dalyko priešpriešos išskėlimas, neigiamo dalyko pasakymas, kuris priešingas pagrindiniam žodžiui“ (Ermanytė 2008, 36), arba nebuvimas ar priešybė to, kas pavadinama pamatiniu daiktavardžiu (Keinys 2005, 122).

Iki šiol nėra vieningos nuomonės, ar visi su neigimo priešdėliu sudaryti žodžiai yra antonimai. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad dariniai su priešdėliu *ne-* laikytini antonimų porų nariais tik tada, kai afiksu ne tik paneigiama pamatinio žodžio reikšmė, bet ir suformuojama nauja, savarankiška reikšmė, pvz.: *darbas–nedarbas*, *laimė–nelaimė* (Jakaitienė 1980, 56; Apresjan 1995, 308–312). Žinoma, lietuvių kalboje yra ir daugiau darybinių afiksų, leidžiančių kurti antonimus bendrinėje kalboje, taip pat ir antoniminius terminus, bet jie nėra šio straipsnio objektas.

Antoniminiais santykiais susijusių kalbos vienetų galima ieškoti ne tik jau esamuose leksikos šaltiniuose. Verčiant techninius tekstus iš užsienio kalbų į lietuvių kalbą galima tikslingai ieškoti priešingas reikšmės turinčių leksikos vienetų atitikmenų arba kurti naujus pagal antonimų kūrimo analogiją.

IŠVADOS

Antoniminė kompiuterių virusų terminų daryba gali būti *pasyvi*, kai antoniminiais santykiais susijusių leksinių vienetų ieškoma kalbiniu požiūriu sutvarkytuose leksikografiniuose šaltiniuose, ir *aktyvi*, kai nauji, iki šiol lietuvių kalba neaprašyti terminai verčiami ir adaptuojami pagal lietuvių kalbos reikalavimus.

Šiame straipsnyje autoriaus siūlomi nauji kompiuterių virusus pavadinantys terminai, tokie kaip: *piktybinis virusas*, *žinomas virusas*, *nežinomas virusas*, *failų pradžios virusas*, *failų pabaigos virusas*, *lėtasis virusas*, *spartusis virusas*, *perrašantysis virusas*, *ne-perrašantysis virusas*, yra sudaryti pagal lietuvių kalbos terminų darybos principus ir visiškai atitinka terminų taisyklų ir tikslumo reikalavimus. Be to, vieną žodynuose aptinkamą antoniminiais santykiais susijusių terminų porą – *rezidentinis virusas* ir *nerезidentinis virusas* – siūloma keisti lietuviškaisiais atitikmenimis *nuolatinis virusas* ir *nenуolatinis virusas*.

Kompiuterių virusų terminų semantiniams paradigminiams santykiams yra būdinga tam tikra sistema, kurią galima apibūdinti taip: hiperonimas (*virusas*), hiponimai – virusų rūšys. Virusų pavadinimai žymimi sudėtiniais terminais „pažyminys + *virusas*“; pažyminio funkcija – siaurinti sąvokos *virusas* apimtį. Nagrinėjant hiponimų tarpusavio semantinius santykius ir išryškėja priešingos semantikos poros.

LITERATŪRA

- Cruse D. A. 1986. *Lexical semantics*. Cambridge University Press.
- Ermanytė I. 2003. *Antonimų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Ermanytė I. 2008. *Antonimija ir antonimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Gaivenis K. 2002. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Jakaitienė E. 1980. *Lietuvių kalbos leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jakaitienė E. 2010. *Leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jones S. 2002. *Antonymy. A Corpus-based Perspective*. London and New York: Routledge.
- Keinys S. 2005. *Dabartinė lietuvių terminologija*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Piesarskas B. 1998. *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: „Alma littera“.
- Urbutis V. 1978. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- TŽŽ. *Tarptautinių žodžių žodynas*. 2001. Vilnius.
- TNSOED: *The New Shorter Oxford English Dictionary*. 1993. Clarendon Press, Oxford.
- Апресжан: Апресян Ю. Д. 1995. *Лексическая семантика (избранные труды, том I)*. Наука. Москва.

INTERNETINIAI ŠALTINIAI

- ALKKŽ: *Anglų–lietuvių kalbų kompiuterijos žodynelis*. www.likit.lt/en-lt/angl.html.
- CNRTL: *Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales*. <http://www.cnrtl.fr>.

Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas (2002 m. rugsėjo 17 d. Nr. IX-1078, Vilnius; aktuali redakcija 2010 m. birželio 29 d.). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=376760.

OQLF: *Office québécois de la langue française*. www.granddictionnaire.com.

RoLLOc: *Republic of Lithuania Law on Citizenship* (17 September 2002 No IX-1078; As last amended on 19 March 2009—No XI-205). http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=347706.

DENOMINATIONS ANTONYMIQUES DES TERMES DE VIRUS INFORMATIQUES

MARKAS PAURA

Résumé

Le présent article a pour objectif de continuer les études sur le sujet concernant les termes de virus informatiques. L'aspect abordé repose sur l'existence potentielle des relations antonymiques entre les paires des termes de virus désignant les types de virus opposés par leur sens exprimé au niveau sémantique et celui du lexique. Six paires de termes de virus sont présentées et analysées dans le présent article: *virus résident en mémoire* et *virus non résident en mémoire*, *virus inoffensif* et *virus destructeur*, *virus par recouvrement* et *virus par ajout*, *virus connu* et *virus inconnu*, *virus lent* et *virus rapide*, *virus par ajout initial* et *virus par ajout final*. Seulement trois de ces termes figurent dans un glossaire électronique spécialisé anglo-lituanien. L'analyse des définitions et des notes des termes en français montre que des énoncés généraux portant sur l'antonymie en lexicologie se heurtent aux difficultés de leur application directe en terminologie. Ceci crée une présomption qu'il s'agirait de la différence entre la lexicographie en tant que telle et la lexicographie terminologique. La création des termes de virus antonymiques en lituanien est toujours soumise aux normes de la langue maternelle.